

EVROPSKÁ ČÁST AMERICKÉ PROTIRAKETOVÉ OBRANY JAKO ALIANČNÍ BEZPEČNOSTNÍ DILEMA

U.S. MISSILE DEFENSE SITE IN EUROPE AS AN ALLIANCE SECURITY DILEMMA

Lukáš KANTOR*

Abstrakt

Hlavním cílem tohoto článku je poskytnout pevnější teoretické ukotvení čteným minulým i současným debatám o různých variantách americké protiraketové obrany v Evropě. Autor tvrdí, že neorealistický koncept aliančního bezpečnostního dilematu představuje nejvhodnější rámec pro české, polské, rumunské a potažmo celoevropské odborné reflexe a politická rozhodnutí ve věci případného přijetí prvků americké, ale i alianční protiraketové obrany. Nedoceněný explanační potenciál konceptu aliančního bezpečnostního dilematu ilustruje text na případu původního Bushova plánu takzvaného třetího pilíře v Polsku a v České republice.

Abstract

The main aim of this article is to provide a more solid theoretical anchor for numerous past and present debates about the various versions of American missile defence in Europe. The author claims that the neo-realism's concept of alliance security dilemma is the most appropriate framework for Czech, Polish, Romanian, and EU-wide experts' reflections and political decisions regarding the possible accepting of elements of American or NATO missile defence. Under appreciated explanatory power of the concept of the alliance's security dilemma is illustrated in the text on the case of the original Bush's plan of the so-called third pillar in Poland and the Czech Republic.

Klíčová slova

Alianční bezpečnostní dilema; protiraketová obrana; USA; Polsko; Česká republika.

Keywords

Alliance security dilemma; ballistic missile defence; United States; Poland; Czech Republic.

Poděkování

Autor děkuje oběma anonymním recenzentům za cenné připomínky a dále PhDr. Vítu Stříteckému, M.Phil. za jeho vytrvalou podporu. Text je aktualizovaným výňatkem z diplomové/rigorózní práce obhájené na Fakultě sociálních věd UK v Praze.

ÚVOD

Bezpečnostní dilema bývá označováno za „kvintesenciální“, tj. za něco, co „jde přímo k jádru teorie a praxe mezinárodní politiky“.¹ Vůdčí neorealističtí autoři považují bezpečnostní dilema za „ústřední koncept v teorii mezinárodních vztahů“.² Avšak i kritici ortodoxního realismu zastupující

* E-mail: lukaskantor@centrum.cz

spíše postpozitivistický přístup a blízcí kritickým bezpečnostním studiím soudí, že bezpečnostní dilema zasluhuje „privilegované místo“ jakožto „brilantní koncept pro nové a nebezpečné časy.“³

Obtížný problém bezpečnostního dilematu však neexistuje pouze ve vztazích mezi soupeřícími státy. Specifické, takzvané alianční bezpečnostní dilema nacházíme i ve spojeneckých svazcích, a to bez ohledu na stupeň jejich formální institucionalizovanosti.⁴ Také poměr západoevropských členů NATO k USA byl v minulosti studován na pozadí aliančního bezpečnostního dilematu,⁵ které s různou intenzitou vyvstávalo na povrch během první války v Zálivu, při bojových operacích v bývalé Jugoslávii, v misi v Afghánistánu či v době amerického útoku na Irák v roce 2003. V kontextu Dálného východu byly pomocí konceptu aliančního bezpečnostního dilematu analyzovány i otázky přímo spojené s americkou protiraketovou obranou a jejím možným rozšířením na spojence v oblasti, konkrétně na Japonsko.⁶

Tento článek navrhuje aplikovat koncept aliančního bezpečnostního dilematu na stále aktuální téma evropské části americké protiraketové obrany. V textu nejprve představíme nejlivnější teorii aliančního bezpečnostního dilematu vypracovanou americkým neorealistou Glennem H. Snyderem. Následně demonstrujeme nosnost tohoto teoretického nástroje na již uzavřeném případě původního nerealizovaného Bushova plánu třetího pilíře protiraketové obrany v Polsku a v České republice. Na závěr zdůvodníme, proč je alianční bezpečnostní dilema vhodným rámcem i pro debatu o revidované Obamově verzi „deštníku“.

Ke struktuře textu ještě dodejme, že při výkladu třetího pilíře budeme hlavní pozornost věnovat Polsku, a to ze dvou důvodů. Zprv se domníváme, že diskuse o Polsku je pro české čtenáře potenciálně objektivnější než rekapitulace známých skutečností z domácího prostředí. Zadruhé nezbyvá než přiznat, že koncept aliančního bezpečnostního dilematu se zdá být relevantním více pro Polsko než pro ČR, která i proto figuruje v naší analýze jen okrajově.

Konečně musíme připojit poznámku k použitému pojmosloví. Koncept aliančního bezpečnostního dilematu není totiž v českém odborném prostředí jasně terminologicky etablován. Překlady základních pojmů navržené v této práci jsou proto otevřeny případným budoucím modifikacím. Překlad klíčového termínu „alianční bezpečnostní dilema“ přebíráme nicméně z disertační práce Petra Vilímka⁷ z brněnské Masarykovy univerzity.

ALIANČNÍ BEZPEČNOSTNÍ DILEMA

Primární fáze

Podle neorealistů vstupují státy do aliancí z téhož důvodu, který stojí i za zbrojením nebo teritoriální expanzí – kvůli navýšení moci jako prostředku k zajištění vlastní bezpečnosti.⁸ Proto lze mechanismus bezpečnostního dilematu studovat nejen na tradičním výzkumném poli závodů ve zbrojení (*armaments game*), ale i na jiných projevech mezinárodního soupeření (*adversary game*) a poněkud překvapivě také právě na vztazích mezi spojenci (*alliance game*).

V takzvané „alianční hře“ má bezpečnostní dilema dvě fáze:⁹ primární (přítomnou v procesu tvorby aliance) a sekundární, která se týká situace po vytvoření dané aliance. Pokud se pohybujeme v multipolárním mezinárodním systému (jemuž odpovídal svět před rokem 1945 a k němuž se v současnosti přinejmenším částečně navracíme),¹⁰ pak primární alianční dilema (*primary alliance dilemma*) mezi hlavními (přibližně stejně silnými) státy získává podobu známého věžňova dilematu s N-aktéry.¹¹ V těchto podmínkách má každý stát dvě volby: hledat spojence nebo se zdržet uzavírání aliancí, které vždy zahrnují určité náklady typu omezené svobody jednání (*freedom of action*) zejména v důsledku povinnosti přispívat k obraně zájmů partnerů.¹²

Z pohledu každého individuálního státu by přirozeně bylo nejvýhodnější, aby vytvořil nějakou alianci, zatímco ostatní nikoli. Druhým nejlepším možným řešením je pak všestranné zdržení se uzavírání aliancí.¹³ Kdyby žádné státy nevstoupily do aliance (a zároveň v systému neexistoval agresor), zůstaly by na tom všechny relativně stejně dobře.¹⁴ Jenže ani jedna z těchto teoretických variant není podle neorealistů v praxi dosažitelná, hlavně kvůli věčné, anarchické strukturou

mezinárodního systému generované nejistotě ohledně úmyslů ostatních (obavy, že některé ze států se nezdrží uzavírání aliancí) a z důvodu naléhavé potřeby státu uchránit se před izolací.¹⁵

Jakmile ale vznikne jedna aliance, vyvolá nejspíš v život i alianci opoziční (*counter-alliance*) složenou ze států, které si nemohou být jisty záměry prvotní aliance.¹⁶ Pravděpodobný výsledek primárního aliančního dilematu – dvě konkurenční koalice – je ovšem druhým nejhorším možným výsledkem z hlediska všech států,¹⁷ neboť se nedokázaly dohodnout na výhodnějším univerzálním zdržení se uzavírání aliancí, a tak si naložily břemena spojená s účastí v alianci, aniž by si prostřednictvím spojeneckých svazků výrazně zvýšily bezpečnost, jelikož proti jejich alianci podobně působí aliance opoziční.¹⁸

Ve shora popsáném – jakkoli samozřejmě ideálně typickém – modelu zřetelně rozeznáváme onen kontraproduktivní rys charakterizující bezpečnostní dilema. Tato kontraproduktivnost formování aliancí by ale zmizela, kdyby šlo o alianci vytvořenou kvůli obraně před zjevně expanzionistickým státem nebo kdyby některé ze států v systému byly výrazně slabší, což by na jejich straně vyvolávalo jiné (rozuměj pochopitelnější a méně nebezpečné) motivy ke spolenectví, než s jakými operuje výše nastíněné bezpečnostní, respektive věžňovo dilema.¹⁹

To nám také říká jen tolik, že aliance vzniknou s velmi vysokou pravděpodobností, nevyřešenou však zůstává klíčová otázka, a sice kdo se spojí s kým a jak si rozdělí užítky a náklady alianční spolupráce. O uvedených záležitostech rozhoduje vyjednávací proces (*process of bargaining*), v němž se každý stát snaží nabídnout ostatním „lákavý podíl na aliančních výnosech“, při současném úsilí o začlenění do nejsilnější koalice a o maximalizaci svého prospěchu z ní.²⁰

Z dosavadního výkladu by se mohlo zdát, že takřka každý stát je potenciálně téměř stejně vhodný jako případný spojenec, což na první pohled odporuje realitě. Nezávisle na vyjednávání v rámci alianční hry totiž obvykle existují jisté zájmy států, které jim předurčují konkrétní koaliční partnery a také rivaly.²¹ Tyto „předcházející“ (*prior*) zájmy, konflikty a afinity mezi státy a jejich vnitropolitickými režimy vstupují do vyjednávacího procesu tak, že buďto zvyšují, nebo snižují očekávaný výnos z dané aliance, a tím zvyšují, nebo snižují pravděpodobnost jejího uzavření.²²

Sekundární fáze

V okamžiku vzniku aliance se bezpečnostní dilema přesouvá do jiné oblasti označené výše jako sekundární fáze, která může, ale nemusí odpovídat logice věžňovo dilematu.²³ Zde mají státy na výběr opět mezi dvěma volbami, tentokrát ale v otázce, jak se zachovat ke svému aliančnímu partnerovi, tj. nakolik se k němu přimknout a zda mu poskytnout plnohodnotnou podporu ve všech jeho konfliktech s rivaly (*adversary game*). Jde-li o extrémní póly kontinua, člen aliance se tedy rozhoduje mezi strategií „kooperace“ a „defekce“ (*defection*).

Každá ze zmíněných alternativ přináší eventuální dobra (*goods*) i zla (*bads*). Hlavní zlo představuje v aliančním bezpečnostním dilematu opuštění (*abandonment*) nebo „chycení do pastí“ (*entrapment*)²⁴ ze strany spojence a analogicky nejdůležitější dobro (zisk) spočívá v redukci rizika, že bude stát svým spojencem opuštěn či chycen do pastí.²⁵ O opuštění i chycení do pastí lze přitom hovořit jak ve smyslu vojenském, tak i politickém a ekonomickém.²⁶

Varianta opuštění zahrnuje hned několik různě závažných forem jednání. Inkriminovaný spojenec se může pouze stáhnout z dosavadní aliance (*de-align*), ale také rovnou „přeběhnout“ do aliance opoziční (*re-align*) nebo zůstat ve stávající alianci, ovšem neplnit dostatečně povinnosti z ní vyplývající, tj. zejména podporovat svého partnera, když a jak to potřebuje.²⁷

Chycení do pastí naproti tomu znamená téměř vždy jedině: více či méně vynucené zatažení do konfliktu o zájmy aliančního spojence, které ale daný stát úplně nesdílí.²⁸ Tento scénář není vůbec nepravděpodobný, jak se snad jeví těm, kdo se intuitivně domnívají, že spojenci se stávají jen státy s totožnými zájmy. Podle neorealistů však zájmy spojenců obvykle nebývají identické či stejně ceněné. K chycení do pastí v podstatě dochází pokaždé, když jednomu ze států záleží na zachování aliance více než na nákladech spojených s bojem za zájmy spojence. Mezi náklady účasti v alianci tedy patří i potenciální znepřátelení si států, které mají spory s některým z aliančních partnerů.²⁹

Platí přitom, že získá-li určitý stát silný pocit podpory od svých partnerů, bude se pravděpodobně chovat neústupněji vůči rivalům, a tudíž hrozí větší riziko, že následně chytí do pastí ony partnery, kteří za ním tolik stáli. Čím těsněji a jednostranněji se tedy stát přimyká ke spojenci, tím více nahrává možnosti vlastního chycení do pastí, k čemuž přispívají samozřejmě i specifické vlastnosti daného spojence, zejména jeho případná lehkomyšlnost či agresivita.³⁰ Touto tezí se budeme blíže zabývat v následné diskusi o protiraketové obraně ve střední Evropě, která byla zřejmě způsobila chytit do pastí Polsko a Českou republiku (a zprostředkovaně pak i zbytek Evropy?) díky jejich dlouhodobě takřka bezvýhradnému příklonu k USA.

Opuštění versus chycení do pastí

Na tomto místě je nutné ještě upozornit, že mezi rizikem chycení do pastí a opuštění existuje inverzní vztah čili téměř nepřímá úměrnost – pokud snížíme pravděpodobnost jedné hrozby, zvýšíme nevyhnutelně tendenci k výskytu druhého extrému. Poctivá kooperace, úzké provázání, četné a dalekosáhlé závazky, prostě oddanost spojenci, to vše zmenšuje riziko opuštění při současném zvětšení rizika chycení do pastí, neboť partner začne nejspíš vystupovat sebevědoměji ve sporech s rivaly. Naopak slabé či vágní závazky nebo i reálná zkušenost s neplněním aliančních povinností přiměje partnera k pochybám o loajalitě spojence, který tak sice omezí riziko vlastního chycení do pastí, avšak za cenu zvýšení rizika opuštění. Řešení aliančního bezpečnostního dilematu tedy spočívá v – klasickou ekonomii inspirovaném – porovnání a následném kompromisu (*trade-off*) mezi náklady a nebezpečími (pravděpodobnostmi, že dotyčná situace nastane) opuštění a chycení do pastí.³¹

Opuštění se samozřejmě bude jevit jako nepřijatelně nákladné zejména tomu státu, který je na dané alianci relativně více existenčně závislý. Takový spojenec se pak radši nechá dokonce chytit do pastí, než aby znejistil svého tolik potřebného partnera. V těchto kalkulacích hraje velkou roli i míra totožnosti či naopak disparity zájmů – čím podobnější jsou zájmy spojenců, tím nižší vyvstává pro oba riziko opuštění, stejně jako chycení do pastí.³²

Pravděpodobnost opuštění či chycení do pastí státy dedukují nejčastěji z chování partnerů v nedávné minulosti. Pokud se tedy nějaký stát cítí velmi závislým na stávajícím spojenci, který navíc před tím prokázal pochybnou loajalitu, bude se tento stát obávat více opuštění než chycení do pastí, čemuž přizpůsobí vlastní alianční strategii ve smyslu ubezpečování partnera o svých závazcích a poskytování mu podpory v jeho konfrontacích s rivaly.³³

Jenže silná podpora spojenci přinese nežádoucí důsledek v podobě snížené vyjednávací moci v rámci aliance. Pokud si je partner naprosto jistý pomocí spojence, ztrácí ten možnost jej výrazněji ovlivnit. Vyjednávací moc spojence zvyšuje naopak takzvané „lavírování.“³⁴ Kontext aliančního smlouvání tedy podle neorealistů favorizuje taktiku nikoli vzdáleně připomínající defekci.

Ignorovat nelze ani fakt, že silná podpora stávajícímu spojenci uzavírá cestu k eventuálním jiným partnerům. Proto státy v multipolárním systému obecně preferují ve vzájemných vztazích spíše strategii slabých závazků.³⁵ Odlišný problém pak představuje onen kontraproduktivní rys bezpečnostního dilematu, totiž to, že v případě mohutné podpory vlastnímu spojenci nechtěně přispíváme i k upevnění opoziční aliance, která se začne cítit více ohrožena v důsledku posílené solidarity konkurenčního bloku.

Alianční hra a hra s protivníkem

Zde se již dostáváme k souvislostem mezi alianční hrou (*alliance game*) a hrou s protivníkem (*adversary game*). Obě hry probíhají současně, takže ovlivňují jedna druhou, byť nepřímo prostřednictvím vedlejších účinků (*side-effects*). Kombinace těchto her pak podle Snydera vytváří pro státy „složené bezpečnostní dilema“ (*composite security dilemma*).³⁶

Jestliže jde o jeho součást nazvanou hra s protivníkem, stát (usilující o zachování statu quo) stojí před dvěma volbami: buď vůči rivalovi zvolí strategii usmiřování (*conciliation*), nebo postoj neústupnosti (*firmness*). Dilema přitom spočívá v nejistotě ohledně skutečných ambicí rivala – kdyby byl opravdu expanzionistický, odstránil by jej jediné postoj neústupnosti, neboť usmiřování za těchto

okolností spíše povzbuzuje k dalším požadavkům. Ovšem je-li i uvažovaný rival orientován na zachování či jen drobnou modifikaci statu quo, postoj neústupnosti by na něj mohl působit zbytečně nepřátelsky, což hrozí zvýšením napětí a potenciálně i závody ve zbrojení.³⁷

Nyní se podívejme, jaký dopad vyvolá ta či ona strategie ve hře s protivníkem na alianční hru. Očekávat musíme žádoucí i nežádoucí vedlejší účinky. Jestliže partner postupuje vůči rivalovi tvrdě, klade mu odpor, nebo jej dokonce donucuje, ubezpečuje tím svého spojence o vlastní loajalitě, čímž snižuje pravděpodobnost jeho eventuální defekce.³⁸ Na druhou stranu ale v tomto případě zcela evidentně narůstá riziko chycení do pastí. Postoj neústupnosti ve hře s protivníkem také omezuje vyjednávací moc vůči spojenci v alianční hře. A v neposlední řadě nezbyvá než zopakovat, že neústupnost vůči rivalovi přispívá nechtěně k posílení jeho aliance.

Naproti tomu strategie usmiřování protivníka bude mít za následek umírnění spojence (*restraining the ally*), a tudíž snížení nebezpečí vlastního chycení do pastí. Zlepšení vztahů s rivalem přiměje i spojence k opatrnějšímu jednání s ním. Dotyčný spojenec se třeba navíc i začne obávat, že jeho partner uvažuje o defekci, čemuž se může pokusit zabránit vstřícnějším chováním ve stávající alianci, kde mezitím klesá jeho vyjednávací moc vůči spojenci úměrně tomu, jak se ten sblížil s rivalem. Jenže nejvíce nežádoucím vedlejším účinkem usmiřování protivníka je hrozba ztráty dosavadního spojence. Ten totiž nemusí na partnerovo zlepšování vztahů s rivalem reagovat jen větší oddaností, ale také právě vlastní defekcí nebo přinejmenším samostatnější politikou, včetně té ve vztahu k protivníkovi. Neorealisté jsou přesvědčeni, že tato obava představuje významnou překážku strategie usmiřování či zmírňování napětí, překážku, která brání větší spolupráci států ve hře s protivníkem.³⁹

Dynamika alianční hry a hry s protivníkem se tedy řídí odlišnou logikou. Analogii k odstranění rivala ve hře s protivníkem reprezentuje v alianční hře umírnění spojence. Jenže zatímco k odstranění rivala slouží hrozba aktivního použití síly, k umírnění spojence se využívá hrozba opačná, totiž nenasazení síly na pomoc partnerovi. Rozdíl najdeme také ve vztahu mezi mocí a pevností postojů. Nad spojencem získává stát vyjednávací moc prostřednictvím slabých či neurčitých příslibů (jakéhosi podmíněného a nedefinitivního postoje přátelství), avšak nad protivníkem zvyšuje svůj vliv jedinečnou cestou explicitního odhodlání bránit své zájmy.

V bezpečnostním dilematu hry s protivníkem (*adversary security dilemma*) pak často dochází k roztočení „spirály nejistoty“ (*insecurity spiral*), kdy vzájemně zatvrzelí rivalové soutěží o moc a bezpečnost hnáni známým strachem, že obranné kroky soupeře jsou motivovány skrytou agresivitou. V aliančním bezpečnostním dilematu nacházíme obdobnou tendenci v podobě takzvané „integrační spirály“ (*integrative spiral*), v rámci které se spojenci postupně vůči sobě víc a víc přibližují, ovšem z obavy, aby je ten druhý neopustil.⁴⁰

Nepřekvapí, že obě zmíněné spirály se vzájemně proplétají a posilují. V praxi to vypadá následovně: 1) spojenci spolu úzce kooperují, aby partner nedefektoval, kdyby se setkal s nízkou podporou, 2) zároveň snižují jeho obavy tvrdým vystupováním vůči rivalovi, 3) ten se pak cítí ohrožen a jeho nepřátelská reakce nově posílí tendenci spojenců k semknutí se, 4) což ovšem dále zneklidní protivníka, který se ze strachu více přimkne ke svým partnerům, 5) odpovědí je upevnění prvotní aliance a celý cyklus se opakuje.⁴¹

Ani tento bludný kruh ale není osudový. Pokud se například někteří členové konkurenčních koalic ocitnou v krizové konfrontaci, jejich nezúčastnění spojenci mohou oba tábory po předchozí dohodě koordinovaně zkrotit (každý vyvinutím tlaku na své partnery), čímž se vyhnou oboustranně nepřijemnému chycení do pastí, avšak za cenu potenciálního zneprátení si vlastních spojenců. Tito nezúčastnění spojenci tedy musí shodně zvolit strategii kooperace, respektive usmiřování ve hře s protivníkem, a strategii defekce v alianční hře,⁴² tj. pravý opak toho, co se od nich normálně očekává.

Alianční bezpečnostní dilema v Evropě před rokem 1989

Až dosud jsme hovořili o situaci v multipolárním mezinárodním systému. Nyní se ještě krátce zastavíme u bipolárního mezinárodního systému, jak jej známe z období studené války. Omezíme se přitom na evropský kontinent, kde se nejvíce projevil rozdíl aliančního bezpečnostního dilematu v bipolárním systému oproti témuž dilematu v systému multipolárním.

V bipolárním mezinárodním systému se alianční bezpečnostní dilema ukazuje jako mnohem méně vyostřené, protože existuje jen malá pravděpodobnost, že stát skončí opuštěn. Je to dáno hlavně tím, že bylo ve vlastním zájmu obou supervelmocí bránit své spojence (čili nehrozilo příliš jejich stažení z Evropy – *de-alignment*), a to i tehdy, pokud se – jako několik menších západoevropských států – prohlásily za neutrální (došlo-li tedy u nich k formálnímu *de-alignment*). Členské státy NATO měly sotva nějaký důvod jakkoli uvažovat o „přeběhnutí“ k Varšavské smlouvě (*re-align*), a pokud se o zahraničněpolitickou re-orientaci byl i náznakem pokusil některý ze sovětských východoevropských satelitů, Moskva tomu zabránila ozbrojeným zásahem.

Z aliančního bezpečnostního dilematu v bipolárním mezinárodním systému tak prakticky zůstalo jen riziko chycení do pastí. Obě supervelmoci mohly být nedobrovolně vtaženy do konfliktu v Evropě vyprovokovaného svými (neopatrnými nebo až příliš sebevědomými) partnery. Evropské spojence se zase museli více či méně obávat, že se na jejich (politikou *détente* úspěšně zklidněný) kontinent přenesou střety supervelmocí probíhající v jiné části světa. Největší strach ale vyvolávala varianta „nukleárního chycení do pastí“ (*nuclear entrapment*), tj. scénář jaderné války supervelmocí, během níž by se Evropa stala hlavním, nebo i jediným bojištěm.⁴³

Chycení do pastí tedy hrozilo zejména slabším spojencům obou supervelmocí, neboť sdílely jen část z globálních zájmů Washingtonu či Moskvy, jejichž jednání ani nedokázaly – pro velké mocenské asymetrie – příliš ovlivnit. Před chycením do pastí se ale lze poměrně jednoduše bránit – distancí od partnerovy politiky (*dissociation from the ally's policy*), v případě bipolárního systému navíc bez velkého rizika následného opuštění. A jelikož nebezpečí rozpadu aliance není reálné, spojenci neztratí ochranu supervelmocí, i když někdy nepomohou, nebo dokonce překážejí jejím akcím. A pokud podporu proti nepříteli poskytnou, je to především z důvodu sdílených zájmů, nikoli z obavy o udržení partnera. Tato alianční stabilita také nebrání žádnému ze spojenců v příklonu ke strategii usmírování (proto teoreticky i supervelmoci snáze zastaví vzájemnou „spirálu nejistoty“)⁴⁴ vůči rivalovi, čemuž charakter multipolárního mezinárodního systému nepřeje.

V bipolárním systému ale může každý spojenec postupovat značně samostatně ve hře s protivníkem, aniž by tím hned vyvolal výše popsané nežádoucí vedlejší účinky v alianční hře. V polovině 80. let 20. století skutečně panovala v NATO neshoda mezi USA a evropskými spojenci ohledně poměru k SSSR – zatímco Reaganova administrativa zvolila kurz konfrontace, Evropané chtěli (pro sebe) udržet výdobytky *détente*, a tak se spíše přiklíněli ke strategii usmírování. Podle neorealistů bylo přetrvávání rozdílných politik spojenců paradoxně umožněno zásadní stabilitou jejich aliance, stabilitou, kterou produkovala samotná struktura mezinárodního systému a jí generované společné bezpečnostní zájmy.⁴⁵

Přesto si lze i v bipolárním systému představit několik scénářů potenciálně ohrožujících přežití aliance (vlastně jde o určité projevy opuštění) – „kondominium“ velmocí anebo „finlandizaci“ či „neutralizaci“ ze strany menších (spojeneckých) států. Alianční bezpečnostní dilema USA v bipolárním systému proto spočívalo v nalezení takové „optimální směsi neústupnosti a kompromisu vůči SSSR“, která by vytvářela pro západoevropské spojence nejmenší možný podnět k úvahám o vlastní neutralizaci nebo finlandizaci.⁴⁶ Pro následnou diskusi o protiraketové obraně ve střední Evropě bude však zajímavější „kondominium“, čímž se zde rozumí užší spolupráce mezi velmocemi, a tedy upozadění části jejich kompetitivních zájmů a také některých zájmů vlastních spojenců, ačkoli se většinou nadále počítá s jejich obranou.⁴⁷

Tím se dostáváme k aliančnímu bezpečnostnímu dilematu evropských členů NATO, kteří se museli snažit minimalizovat riziko chycení do pastí při současném zabránění byť i jen částečnému americkému opuštění. To by se mohlo projevit 1) dílčím stažením vojsk USA z Evropy⁴⁸ nebo 2) změněnými americkými zahraničněpolitickými prioritami (zaměřením se primárně na obranu jiných regionů, například Perského zálivu), ale také třeba 3) větším posunem Washingtonu k unilateralismu, a tedy oslabením váhy spojenců.⁴⁹

Alianční bezpečnostní dilema evropských států NATO vyhrotilo v polovině 80. let 20. století citlivé téma strategických zbraní a efektivního odstrašování SSSR („Pershingy vs. SS-20“). Otázkou bylo, nakolik podpořit americké snahy o posílení jaderného odstrašování, které by však v případě selhání znamenalo ještě větší pohromu pro Evropu. V politické rovině šlo o to, nez nepřátelům si příliš

Washington, kdyby Evropa odporovala americké iniciativě, a zároveň nepoškodit zbytečně atmosféru evropsko-sovětského détente v případě, že Evropa americkým plánům vyhoví. Lapidárně řečeno: na americké Pershingy rozmístěné (mimo jiné) v západním Německu se dalo současně dívat jako na „pojistku proti americkému nukleárnímu opuštění (*American nuclear abandonment*) i jako na zdroj evropského nukleárního chycení do pastí (*European nuclear entrapment*).⁵⁰ V následujícím výkladu ukážeme, nakolik lze podobnou optikou nahlížet i někdejší plán americké protiraketové obrany ve střední Evropě.

Alianční bezpečnostní dilema po roce 1989

Na tomto místě musíme ještě upozornit na potenciální obtíž spojenou s aplikací konceptu aliančního bezpečnostního dilematu na případ evropské části protiraketové obrany. Problém spočívá v otázce, nakolik lze zvolený koncept použit pro studium bezpečnostních partnerství v unipolárním systému. Působení aliančního bezpečnostního dilematu v unipolárním systému nebylo totiž předmětem zájmu klasických Snyderových textů,⁵¹ což dnes někteří experti kritizují.⁵² Důvod tohoto Snyderova opomenutí může nicméně vysvětlit fakt, že (neo)realisté často tíhnou k tomu, považovat unipolaritu za nestabilní, výjimečnou a pouze krátkodobou epizodu ve vývoji mezinárodního systému.⁵³ Přestože přinejmenším celá 90. léta 20. století označovala většina odborníků za jednoznačně unipolární éru, Snyder již tehdy postuloval vznikající multipolaritu.⁵⁴ Později hlasů oznamujících návrat multipolarity přibývalo, a to i mimo neorealistický tábor.⁵⁵

Pro účely této práce však není nutné rozhodnout, zda a případně kdy došlo na světové scéně k zásadnímu mocenskému přechodu (*power transition*). Spor o povahu současného mezinárodního systému proto můžeme nechat otevřený. Důležité je, že alianční bezpečnostní dilema bude přítomno v jakémkoliv systému, byť s rozdílnou intenzitou (teoreticky je nejméně vyostřené v unipolaritě).⁵⁶ Jestliže tedy Snyder analyzuje toto dilema pouze v multipolární a bipolární konstelaci, jiní autoři⁵⁷ úspěšně operují s aliančním bezpečnostním dilematem (v Snyderově verzi) i v kontextu unipolarity po skončení studené války. Nezdá se tedy, že by zvláštní podmínky postbipolárního mezinárodního systému vyžadovaly nějakou zásadní úpravu klasického Snyderova konceptu aliančního bezpečnostního dilematu.

Kajsa Oest používá sice specifický pojem „unipolární alianční bezpečnostní dilema“, (*unipolar alliance security dilemma*), avšak i tento aktualizovaný koncept vychází podstatně z původní Snyderovy teorie.⁵⁸ Opět je ve hře riziko opuštění a riziko chycení do pastí při současné provázanosti alianční hry s hrou s protivníkem.⁵⁹ Rozdíl spočívá spíše v předpokladu, že v unipolárním systému (podobně jako v bipolárním) příliš nehrozí úplné opuštění čili rozpad aliance,⁶⁰ snad i proto, že tyto aliance charakterizuje obvykle výrazná asymetrie mezi zúčastněným hegemonem a slabšími spojenci,⁶¹ což nás již přivádí k otázce americko-polských a americko-českých vztahů.

TŘETÍ PILÍŘ JAKO ALIANČNÍ BEZPEČNOSTNÍ DILEMA

Loajální nová Evropa

Od počátku 90. let platí Polsko za jednoho z nejvěrnějších amerických spojenců, až si vysloužilo nálepku „chráněnce“ Washingtonu ve střední a východní Evropě.⁶² Zejména za vlády Bushe juniora mělo Polsko blíže k Washingtonu než mnohé západoevropské státy,⁶³ což reflektoval tehdejší americký ministr obrany Donald Rumsfeld svým rozlišením „nové“ a „staré“ Evropy.⁶⁴

Mnozí se domnívají, že polský atlantismus je přímo „instinktivní“, alespoň pokud jde o bezpečnostní otázky.⁶⁵ V této oblasti se podle profesora Varšavské univerzity Romana Kuźniara stala jeho vlast ve vztahu k USA doslova „satelitním státem“ se „satelitní mentalitou“.⁶⁶ Tento provokativní názor paradoxně potvrzuje i samotný Kuźniarův osud – když si tento odborník dovolil v polských novinách kritizovat Bushův plán třetího pilíře, tehdejší premiér země Jarosław Kaczyński jej osobně nechal okamžitě propustit⁶⁷ z místa ředitele Polského institutu mezinárodních záležitostí (*the Polish Institute of International Affairs*).

Polská politická reprezentace se tedy ráda předvádí coby loajální spojenec Washingtonu.⁶⁸ Varšava proto otevřeně podporuje americkou hegemonii,⁶⁹ svými vojáky významně přispěla do vojenských tažení Pentagonu v Kosovu, Afghánistánu i Iráku, kde Poláci dokonce zodpovídali za jednu z okupačních zón.⁷⁰ Doufali přitom, že za svou pomoc získají významný podíl na válečné kořisti (ekonomické zisky z kontraktů na obnovu Iráku), ale to se nestalo.⁷¹

Přesto Varšava – ve shodě s Washingtonem – nepřála společným evropským obranným iniciativám,⁷² samozřejmě zejména proto, že potenciálně hrozily oslabit význam a výlučnost Američany vedené Severoatlantické aliance, jejíž další východní rozšíření Polsko prosazovalo.⁷³ Za doklad přetrvávající silně atlanticistní orientace Varšavy (a zároveň jejich rizik) lze označit například nedávný skandál vyvolaný přítomností tajných věznic CIA na území Polska.⁷⁴

Nicméně důvody tohoto polského počínání jsou zřejmé – Varšava považuje USA za garanta své bezpečnosti,⁷⁵ které se této zemi v minulosti tak často nedostávalo. Potvrzuje se tak názor čelného současného neorealisty Stephena Walta, že mnoho států využívá spojenectví s Washingtonem jako záštitu proti regionálním rivalům,⁷⁶ přičemž v případě Polska jde jasně o Rusko a v menší míře asi i Německo.⁷⁷ Polská loajalita k USA ovšem pramení také z vděčnosti za ukončení studené války a americkou podporu polskému přechodu k demokracii.⁷⁸

Washington zase na „zvláštním vztahu“ (*special relationship*) s Polskem oceňoval zisk relativně silného spojence v důležitém regionu na pomezí západní a východní Evropy, spojence, od něhož očekával, že se bude angažovat – v intencích Pentagonu – v post-sovětském prostoru.⁷⁹

V souvislosti s naším tématem stojí za pozornost, že Polsko jako jedna z mála zemí uvítalo obnovený americký program protiraketové obrany již v jeho počátcích v roce 2001, tedy v době, kdy se k Bushově plánu (tehdy ještě oficiálně nezahrnujícím prvky ve střední Evropě) západoevropští politici vyjadřovali spíše skepticky, a to nejen proto, že nebylo jasné, zda USA pod svůj „deštník“ schovají všechny členy NATO.⁸⁰

Již v roce 2001 Poláci nabídli své území (a dokonce i finance) pro instalaci radaru a odpalovacích ramp jako součástí americké protiraketové obrany.⁸¹ Od této horlivosti si slibovali nejen posílení vlastní bezpečnosti, ale i politického významu v rámci NATO.⁸²

Avšak i jiné postkomunistické státy (ČR nevyjímaje) jsou vyhraněně atlanticistní⁸³ (byť ne ve stejné míře), což vychází z jejich geopolitické zranitelnosti a neblahé zkušenosti s minulou příslušností k ruské sféře vlivu.⁸⁴ Polské, ale i české a ostatní postkomunistické politické elity se zjevně domnívají, že jejich země natolik potřebují USA, že je lepší nechat se od nich případně i chytit do pastí, než riskovat nějakou formu opuštění ze strany amerického protektora. Jak by takové opuštění mohlo vypadat?

Opuštěná nová Evropa

Odmítnutí účasti na americké protiraketové obraně by patrně snížilo zájem Washingtonu o další úzkou bezpečnostní spolupráci s Evropou.⁸⁵ USA by mohly rozmístit „deštník“ pouze na svém území a ponechat „starý kontinent“ bez ochrany.⁸⁶ V krajním případě hrozí dokonce úplné stažení amerických sil z Evropy a následně snad až rozpad NATO.⁸⁷

Podobné alianční bezpečnostní dilema řešila i Kanada, která se v roce 2005 rozhodla nezapojit do Bushova protiraketového systému.⁸⁸ Ottawa se obávala, zda svým negativním postojem k „deštníku“ nezkomplikuje budoucí spolupráci s USA v rámci společného Severoamerického velitelství protivzdušné obrany (známého pod zkratkou NORAD), jehož význam nechtěla oslabit.⁸⁹ Nakonec však Kanadu žádné opuštění ze strany Washingtonu nepostihlo. Nesouhlas Ottawy s protiraketovou obranou Pentagonu nijak nepoškodil NORAD ani obecné kanadsko-americké vztahy.⁹⁰ Důvodem může být nicméně i to, že Kanada je silný a navíc sousední stát a také dlouholetý významný obchodní partner a politický spojenec, jenž konečným cílem již v minulosti dal nejméně dvakrát (bez následných ztrát) ruce pryč od amerických nabídek na účast v projektech protiraketové obrany.⁹¹

Národní bezpečnost Kanady také tolik nezávisí na americké ochraně. Ale když se i přes toto všechno obávala Kanada opuštění, jak by se nemělo bát mnohem slabší a vzdálenější Polsko vklíněné mezi dvě regionální mocnosti? A skutečně – strach z opuštění vystupuje velice plasticky na povrch

v „Otevřeném dopise Obamově administrativě ze střední a východní Evropy“⁹² zveřejněném – příznačně – v hlavním polském deníku *Gazeta Wyborcza* v červenci 2009, tedy krátce před Obamovým rozhodnutím zrušit Bushův plán třetího pilíře v Polsku a v ČR. Zmiňovaný dopis nese podpisy (vedle dalších jmen) někdejších nejvyšších politických představitelů postkomunistických zemí.⁹³ Signatáři dopisu se sami výslovně označují za „přátele a spojence“ USA, jejichž národy jsou hluboce zavázány Washingtonu. Připomínají, že zastupují „atlantické hlasy v rámci NATO a EU“ a že také vydatně asistují americké politice podpory demokracie a lidských práv ve světě.

Následně však v dopise nacházíme povzdech nad tím, že „střední a východní Evropa již nadále není středem americké zahraniční politiky“. Obamova administrativa má prý pocit, že se o tento region nemusí více starat, a tak si středo- a východoevropští politici jen obtížně získávají pozornost Washingtonu, který jim příliš nenaslouchá.⁹⁴ Těžko si lze představit lepší doklad aliančního bezpečnostního dilematu, než když vysoce loajální spojenci z řad postkomunistických zemí otevřeně komunikují o svém znepokojení nad tím, že je jejich hlavní partner více či méně opouští,⁹⁵ v tomto případě v důsledku změn zahraničněpolitických priorit a geostrategických zájmů obracejících se spíše směrem na Blízký východ a do Asie.⁹⁶

Obavy z (budoucího) možného opuštění prosvítají také z těch pasáží dopisu, kde se opakovaně zmiňuje přání oživit spojenecké svazky. Navzdory vytíženosti v Afghánistánu či na Blízkém východě mají USA podle signatářů dopisu „znovu potvrdit své poslání evropské mocnosti.“⁹⁷ Postkomunistické elity chtějí zůstat pevně přimknuté k Washingtonu, a proto volají po obnovení transatlantického partnerství.⁹⁸ Ve stejném světle je nutno číst i proklamace o potřebě znova investovat do vztahu mezi USA a Evropou.⁹⁹ Speciálně střední a východní Evropa se prý musí s USA znovu spojit.¹⁰⁰ A právě vojenské základny USA v Polsku a v ČR by skvěle posloužily k zakonzervování, ba prohloubení americké angažovanosti v Evropě.¹⁰¹

Za zvážení stojí i domněnka, že se signatáři dopisu (podvědomě) snaží zabránit opuštění také naznačováním, že transatlantická orientace postkomunistických zemí nemusí do budoucna přetrvat. Viděli jsme ostatně, že vliv státu na spojence nezvyšuje strategie bezvýhradné loajality, ale spíše postoj jakéhosi podmíněného partnerství.

V dopise v této souvislosti čteme, že střední a východní Evropa „je na politické křižovatce“ a čelí rostoucí nervozitě. Není prý jisté, kde se bude region nacházet za pět či deset let. Mnoha lidem se zdá být důležitější Evropská unie než vazba na USA. NATO je vnímáno jako slabší a méně významné než v 90. letech, přičemž občané postkomunistických států pochybují o schopnosti a ochotě aliance bránit v případě krize své východoevropské členy. Těmi se navíc také přehnal vlna antiamerikanismu a někteří ze zdejších politiků podporujících Bushe juniora zaplatili na domácí scéně za svou loajalitu k USA. Signatáři dopisu proto upozorňují, že v budoucnu by středo- a východoevropští státníci mohli být zdrženlivější v poskytování pomoci Washingtonu. Ve střední a východní Evropě (ale i ve Washingtonu) dochází koneckonců ke generační obměně. Politici z řad mladších ročníků nemusí mít stejně vřelý vztah k USA jako jejich předchůdci spjatí s pádem komunismu a následným přechodem k demokracii. USA tak pravděpodobně přijdou o své tradiční partnery v regionu.

A do toho všeho se znovu vynořuje ruská hrozba.¹⁰² Moskva by údajně ráda zvrátila transatlantickou orientaci svých někdejších středo- a východoevropských satelitů. Obamův pokus „resetovat“ vztahy s Ruskem signatáři dopisu na jednu stranu vítají, současně však hovoří o nervozitě a netají se s obavou, aby „příliš úzké chápání západních zájmů nevedlo k chybným ústupkům vůči Rusku“. V citované větě se již kromě strachu z opuštění objevuje i obava z nějaké formy kondominia, jak jej známe z aliančního bezpečnostního dilematu (spolupráce velmocí nad hlavami jejich slabších spojenců). Toto dilema také vysvětluje, proč malé středo- a východoevropské státy hledí s podezřením na kroky svého patrona v jeho hře s protivníkem. Obamova politika sblížení s Ruskem totiž přináší vedlejší dopady na alianční hru, v rámci níž hrozí odcizení vůči Washingtonu ze strany dosud hyperloajálních a protirusky naladěných postkomunistických členů NATO.

Právě plán americké protiraketové obrany se stal podle signatářů dopisu pro mnohé v postkomunistických státech „symbolem americké důvěryhodnosti a závazku k regionu.“¹⁰³ Úplné opuštění programu nebo přílišné zahrnutí Ruska do něj bez předchozích konzultací s Polskem a ČR by tak mohlo podkopat oblibu USA v celém regionu.

Signatáři otevřeného dopisu Obamovi tím názorně (byť zřejmě nechtěně) předvedli většinu úskalí spojených s aliančním bezpečnostním dilematem. Evidentně totiž platí, že „úplné opuštění programu“ (jenž symbolicky ztělesňuje americký zájem o postkomunistické země) znamená v jazyce aliančního bezpečnostního dilematu opuštění spojence (který do obhajoby třetího pilíře mezitím vložil značný politický kapitál), zatímco „přílišné zahrnutí Ruska do něj bez předchozích konzultací“ slabších aliančních partnerů ze střední Evropy odpovídá přibližně kondominiu. Určitý náznak hrozby kondominia šlo vytušit například v prořeknutí bývalého amerického ministra obrany Roberta Gatese v říjnu 2007 v jeho zmínce o probíhajících *bilaterálních* jednáních mezi USA a Ruskem, v rámci nichž se diskutovalo i o eventuálním umístění ruských pozorovatelů na radarovém zařízení v České republice.¹⁰⁴

Jenže i samotné Polsko a Česká republika přispěly k tomu, že jednání o třetím pilíři připomínalo některé aspekty kondominia. Politici ve Varšavě i v Praze přistoupili na paralelní bilaterální rozhovory s Washingtonem (což USA jasně zvýhodňovalo),¹⁰⁵ který jako silný hráč (spíše než rovnocenný partner) stanovil agendu, na niž potom Češi a Poláci *reagovali* pasivním přijetím.¹⁰⁶ To vše bez přímé účasti dalších členů NATO, ba dokonce proti kritice některých z nich.¹⁰⁷

Nikola Hynek z Ústavu mezinárodních vztahů v této souvislosti napsal: „Preference bilaterálních jednání nad multilaterálním formátem není jen výsadou Ruska, nýbrž i USA, jak bylo vidět právě v otázce třetího pilíře. Tato preference souvisí s fenoménem, jenž je ve strategických studiích známý jako tzv. velmocenské kondominium. Jeho nebezpečí spočívá ve snahách obou velmocí obejít při jednáních obecně NATO jako organizaci a konkrétně evropské alianční členy.“¹⁰⁸

Proč čeští a polští politici dovolili USA obcházet ostatní členy NATO? Proč svými bilaterálními smlouvami s Washingtonem *de facto* postavili zbývající alianční partnery před hotovou věc? A proč se zejména Polsko tak dlouho vzpíralo tzv. natoizaci projektu třetího pilíře?¹⁰⁹ Nepochybně zde sehrála roli již mnohokrát zdůrazněná tradiční loajalita (satelitní mentalita?) Varšavy a Prahy k USA a také vědomí toho, že jiné evropské státy nesdílejí takové nadšení pro americký plán protiraketové obrany, jehož realizace by se tak mohla v případě zapojení NATO (neřku-li EU) zkomplikovat.¹¹⁰

Obamovo alianční bezpečnostní dilema

Alianční bezpečnostní dilema ovšem nepůsobilo jen ve vztahu Polsko–USA či ČR–USA, ale i obráceně. To mimo jiné znamená, že paradoxně i USA mohly být za určitých okolností chyceny do pasti svým vlastním plánem třetího pilíře. Toto vyústění by patrně způsobil scénář, v němž by například sebevědomější (díky americké vojenské přítomnosti) Polsko zahájilo asertivnější politiku v ruském „blízkém zahraničí“ a tím dodatečně ještě více zkomplikovalo pozici Washingtonu ve vztahu k Moskvě, kterou si USA nechtějí zcela zneprátnit.

Zároveň platí, že Obamovy kroky vůči Rusku v rámci hry s protivníkem ovlivňují alianční hru, konkrétně ochotu postkomunistických spojenců Washingtonu pokračovat v jasně proamerické orientaci. Obamově administrativě tak nezbývalo nic jiného, než se pokusit usmířit Rusko, ale současně nezklamat Polsko,¹¹¹ kde „nejen veřejnost, ale i představitelé vlád explicitně spojovali prvek protibalistických střel GBI s ruskou, nikoliv iránskou hrozbou“.¹¹²

Jak tedy Obama naznačené alianční bezpečnostní dilema vyřešil? Odvolal sice původní Bushův plán třetího pilíře ve střední Evropě (a to bez předchozího upozornění polským a českým představitelům),¹¹³ ale vysvětlil tento krok technologickými důvody a novým vyhodnocením iránské hrozby¹¹⁴ čili nepřipustil, že by jakkoliv ustupoval ruským protestům. Moskvu se však podařilo zklidnit (později došlo v Praze k podpisu nové smlouvy START o omezení strategických útočných zbraní) a Polsko dostalo (na důkaz, že není úplně opuštěno) alespoň onu vytouženou (ve skutečnosti již použitou)¹¹⁵ baterii raket Patriot,¹¹⁶ kterou by ale měla Varšava spolufinancovat,¹¹⁷ a to přesto, že tento zbraňový systém podle některých informací není a nebude operačně funkční.¹¹⁸

Zároveň americký ministr obrany Gates naznačil, že v Polsku mohou být v budoucnu (v rámci druhé fáze nového plánu protiraketové obrany) dislokovány jiné rakety,¹¹⁹ tentokrát vylepšená verze Standard Missile-3. V případě České republiky se zase hovořilo o umístění tzv. centra včasného varování,¹²⁰ respektive velitelství protiraketové obrany NATO.¹²¹

Přesto lze pozorovat, že obě středoevropské země vytipované pro třetí pilíř se po opuštění ze strany USA poněkud přeorientovaly (v jazyce aliančního bezpečnostního dilematu hovoříme o strategii „*re-align*“) více směrem k EU,¹²² jakkoli to prý Washingtonu nevadí.¹²³ Varšava tak najednou podporuje společnou bezpečnostní a obrannou politiku Bruselu,¹²⁴ a dokonce by ráda vybudovala onen pověstný „zvláštní vztah“ (*special relationship*) s novými partnery – v Berlíně, Paříži a Londýně.¹²⁵

V jistém smyslu se však nejedná o zásadní změnu kurzu – západoevropská dimenze byla v polské zahraniční a bezpečnostní politice přítomna od počátku 90. let 20. století. Manifestovala se především v takzvané výmarské iniciativě (častěji označované za výmarský trojúhelník), trilaterálním konzultačním a kooperačním fóru mezi Polskem (reprezentujícím „novou“ postkomunistickou Evropu), Německem a Francií (coby jádrem „staré“ Evropy).¹²⁶ Stojí přitom za pozornost, jak se toto partnerství v čase rozrůstalo – začínalo v podobě pravidelných schůzek ministrů zahraničních věcí, později i obrany, nakonec ale i dalších rezortů, a dokonce i parlamentů (parlamentních výborů).¹²⁷ Postupně se také přidaly jednotlivé německé spolkové země, polská vojvodství a francouzské regiony.¹²⁸ Polsko-německo-francouzská spolupráce se následně rozšířila i do oblasti občanské společnosti.¹²⁹ Proto je oprávněné tvrdit, že Polsko bylo vždy otevřené jak USA, tak i Evropě („*double ouverture*“ *euro-atlantique de la Pologne*).¹³⁰

Nová Evropa chycená do pastí

Z hlediska aliančního bezpečnostního dilematu se jasně ukázalo, že postkomunistické spojence USA zdaleka nejvíc zneklidňovala možnost případného opuštění, nikoli chycení do pastí. Jak by vlastně takové chycení do pastí vypadalo?

Již zmiňovaný Roman Kuźniar upozorňoval, že u určitých plánů amerických spojenců – třeba ohledně třetího pilíře – hrozí, že nepříznivě ovlivní polské bezpečnostní zájmy.¹³¹ Kuźniar nepopíral existenci společných americko-polských zájmů, pouze tvrdil, že některé americké cíle mohou být protichůdné těm polským, nebo dokonce že životní zájmy Polska nemusí vždy zapadat do agendy partnerů na druhé straně Atlantiku.¹³²

Zejména americké cíle spojené se třetím pilířem chápal Kuźniar jako jdoucí proti polským zájmům.¹³³ Z amerických základen ve střední Evropě by podle něj více těžil Washington než samotné hostitelské země. A právě rozdílné relativní zisky ztěžují podle neorealistů kooperaci mezi státy.¹³⁴ Alianční bezpečnostní dilema zde tedy spočívá i v „asymetrickém prospěchu“ (*asymmetry of benefits*), který se nabízí různým spojencům (USA, respektive ČR a Polsku). Základny by prý sloužily k ochraně území USA, nikoli Polska,¹³⁵ pro které měl být systém naopak nebezpečný. Americké antirakety by podle Kuźniara polskou bezpečnostní situaci zhoršily,¹³⁶ mimo jiné i omezením suverenity země. USA by naopak získaly, ale právě na úkor Polska.¹³⁷

Dodejme, že podobné alianční bezpečnostní dilema operovalo i v případě Kanady, kde se kritici „deštníku“ mimo jiné obávali, že Američané budou sestřelovat útočící hlavice nad kanadským územím, tedy ještě než proniknou do vzdušného prostoru USA.¹³⁸ Řečeno lapidárně: nelze vyloučit, že v krizi Američané „obětují Edmonton, aby zachránili Denver“.¹³⁹ Ale i když necháme stranou tento vyhocený scénář, pořád zůstává otázka, zda trosky ze sestřelených raket útočících na USA nedopadnou na kanadské území.¹⁴⁰ V takovém případě by však „chycení do pastí“ způsoboval nezměnitelný fakt geografické blízkosti spíše než fungování politického aliančního bezpečnostního dilematu. Nemluvě o skutečnosti, že bez americké protiraketové obrany by Kanada v důsledku rozptýleného radioaktivního spadu téměř jistě utrpěla mnohem větší škody, než by zapříčinily trosky zneškodněných raket.

Pokud jde o Polsko a ČR, někdo by asi řekl, že tyto země již chycené v pasti jsou – zejména svoji přetrvávající účastí na misi v Afghánistánu, odkud se jiní američtí spojenci (Holanďané) stahují.¹⁴¹ Chycení do pastí spočívá totiž v aliančním bezpečnostním dilematu nejčastěji v zatažení do konfliktů, na nichž nemají spojení stejně velký zájem. Jako partneři Washingtonu musíme chtít nechtět participovat na amerických mocenských hrách¹⁴² a sdílet jejich náklady (nejen finanční, ale i politické).

Je ale rozdíl být chycen do pastí vojenským angažmá v daleké provincii Lógar a nechat se chytit do pastí ve své vlastní zemi. Dislokací komponent amerického strategického zbraňového systému ve střední Evropě by se tato oblast nebezpečně exponovala, Polsko a ČR by to totiž

pravděpodobně – slovy světoznámého ekonoma Jeffreyho Sachse – „postavilo do centra velmocenských tlaků.“¹⁴³ V souladu s aliančním bezpečnostním dilematem by podřízení se plánům (silného) amerického spojence znamenalo zřejmě také větší či menší omezení české a polské svobody jednání. Existovalo tedy riziko, že by se z ČR a Polska staly – řečeno s Kuźniarem – ještě větší „satelity“. V podobném duchu argumentoval například pražský korespondent britského deníku *Financial Times* Robert Anderson: „Přijetí základen by přimklo Česko blíže ke Spojeným státům v době, kdy USA uskutečňují bezohlednou zahraniční politiku, která se stále více dostává do střetu se zahraniční politikou EU a ohrožuje mír, zejména na Blízkém a Středním východě.“¹⁴⁴ V této souvislosti je však možné namítnout, že mnohým americkým spojencům ani přítomnost vojenských základen USA na jejich území nebránila a nebrání sledovat v řadě otázek relativně nezávislou (tj. ne nutně americký kurz kopírující) zahraniční politiku.

Dokonce lze tvrdit, že zapojením do systému americké protiraketové obrany získají zúčastněné státy určitý vliv na vývoj, fungování a podobu „deštníku“,¹⁴⁵ respektive na politiku svých spojenců ve Washingtonu,¹⁴⁶ což je pro ně výhodné tím spíše, že USA vybudují daný systém klidně i bez nich.¹⁴⁷ Do nejdůležitějších věcí si však Washington podle všeho od spojenců mluvit nenechá, což potvrdil i příklad zmiňované Kanady – jakkoli by Ottawa mohla participovat na procesu vyhodnocení raketového útoku (*warning and assessment of a missile attack*), rozhodnutí o odvětném použití jaderných zbraní by náleželo jenom Američanům.¹⁴⁸

Také velitelské rozhodování o třetím pilíři by příslušelo pouze USA, konkrétně nejspíš americkému řídicímu středisku v Colorado Springs.¹⁴⁹ V takzvané Hlavní dohodě o radaru¹⁵⁰ podepsané mezi ČR a USA v červenci 2008 si totiž Washington explicitně přivlastňuje „výhradní velení a řízení operací protiraketové obrany.“¹⁵¹

Podle vedoucího zahraniční sekce Strany zelených a analytika pražského centra Glopolis Jiřího Čáslavky by tak hrozilo, že jednou „budeme zataženi do konfliktu, jehož průběh nebudeme moci ovlivnit, a ponese jen jeho následky“.¹⁵² Nebezpečí takového chycení do pastí však s sebou nese již samotné členství v NATO – ovšem s tím rozdílem, že v Severoatlantické alianci se o strategických věcech rozhoduje kolektivně, a snad i právě proto nebyl původní Bushův plán třetího pilíře koncipován jako alianční projekt.

Uvažujeme-li o variantách možného chycení do pastí, musíme konečně zdůraznit varování některých odborníků, podle nichž by se v situaci vážné krize ČR a Polsko – coby hostitelské země klíčových komponent amerického protiraketového systému – nabízely jako přednostní cíle nepřátelského útoku,¹⁵³ což připustil i přední český bezpečnostní expert Jan Eichler: „Zatím nikdo nevyvrátil, že takováto základna na našem území by skutečně měla strategický význam pro počáteční etapu případné raketové války a s velkou pravděpodobností by byla zařazena mezi cíle, na které je třeba udeřit.“¹⁵⁴

ZÁVĚR

Článek se pokusil o užší navázání debat o protiraketové obraně na neorealistickou teorii mezinárodních vztahů. Jako vhodný nástroj pro analýzu „deštníku“ byl doporučen koncept aliančního bezpečnostního dilematu. Tento specifický typ bezpečnostního dilematu panuje ve spojeneckých svazcích. Člen aliance se musí obávat, že jej partner opustí nebo chytí do pastí. Pokud se svým loajálním jednáním snaží odvrátit první riziko, zvýší bohužel pravděpodobnost druhé hrozby, neboť daný spojenec nejspíš sebevědoměji rozehraje takzvanou hru s protivníkem, tj. vlastní spory, do nichž bude chtít zatáhnout i ostatní kolegy z aliance a jejichž následky dopadnou na celou alianci. Zároveň platí, že bezvýhradná podpora spojenci snižuje také vyjednávací moc v rámci aliance. Na rozdíl od (rozumně odměřovaného) „lavírování“, oddanost nelze příliš ovlivnit politikou partnera, nejen vůči jeho oponentům. Relevanci těchto tezí demonstroval text krátkou případovou studií někdejšího plánu Bushovy administrativy na vybudování takzvaného třetího pilíře americké protiraketové obrany v Polsku a v České republice.

Alianční bezpečnostní dilema spočívalo hlavně ve faktu, že středoevropští spojenci Washingtonu svým souhlasem hostit americké základny riskovali chycení do pastí (zejména tím, že by se sami stali

terčem v eventuální raketové válce), a naopak případným odmítnutím nějakou formu opuštění (v podobě větší či menší ztráty zájmu USA o střední Evropu). Ukázalo se přitom, že politické elity postkomunistických států měly mnohem větší strach z opuštění než chycení do pasti. To odpovídá použité teorii, podle níž jsou slabší spojenci obvykle závislejší na existenci bezpečnostního partnerství, jemuž jsou proto připraveni více obětovat. Pro USA zase znamenalo alianční bezpečnostní dilema nutnost zohledňovat v interakcích s Moskvou (hra s protivníkem) pravděpodobně negativní dopady Obamovy politiky (usmiřování) na ochotu postkomunistických zemí pokračovat v jejich dosavadní (protiruskými sentimenty živené) loajálně proamerické orientaci (alianční hra).

Shrnutím můžeme říci, že alianční bezpečnostní dilema představuje velmi produktivní a univerzálně aplikovatelný teoretický nástroj pro vyvážené zhodnocení komplexních otázek spojených se stále aktuální problematikou rozšiřování americké či alianční protiraketové obrany.¹⁵⁵ Jinými slovy, na shodném ideovém a terminologickém pozadí aliančního bezpečnostního dilematu lze dobře pochopit důvody různých zemí (Polska, stejně jako Kanady nebo třeba Japonska) pro (ne)zapojení do amerického protiraketového systému. Platí tedy, že jakékoliv minulé, současné i budoucí úvahy o dislokaci prvků americké, respektive alianční protiraketové obrany podléhají v zásadě stejné logice aliančního bezpečnostního dilematu. Z tohoto hlediska je podružné, zda antirakety budou v Polsku nebo v Rumunsku a radar v ČR či v Turecku.¹⁵⁶ Hostitelské země stojí vždy před nelehkým úkolem vybalancovat mezi Skylou opuštění a Charybdou chycení do pasti.

Další výzkum na toto téma by se logicky měl blíže zaměřit na aktuální situaci po „resetu“ americko-ruských vztahů, respektive na změny spojené s lisabonským summitem NATO, díky němuž jsou americké plány protiraketové obrany definitivně integrovány do aliančního rámce.¹⁵⁷ Neméně důležité je i to, že deklarace ze summitu v Lisabonu i Nová strategická koncepce NATO výslovně konstatují ochotu aliance ke spolupráci s Ruskem na projektech protiraketové obrany.¹⁵⁸ Tím se ovšem částečně otupuje potenciální vyhocenost bezpečnostních dilemat, včetně jejich alianční varianty představené v této práci.

POZNÁMKY

¹ ROE, Paul, *The Intrastate Security Dilemma: Ethnic Conflict as a "Tragedy"?*, s. 183.

² SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 461.

³ BOOTH, Ken, WHEELER, Nicholas, *The Security dilemma. Fear, cooperation and trust in world politics*, s. 261.

⁴ SNYDER, Glenn, *Alliance theory: A neorealist first cut*, s. 105.

⁵ PRESS-BARNATHAN, Galia, *Managing the Hegemon: NATO under Unipolarity*.

⁶ HUGHES, Christopher, *Sino-Japanese relations and Ballistic Missile Defence*, s. 26–46.

⁷ VILÍMEK, Petr, *Strategická dimenze francouzsko-amerických vztahů v průběhu V. republiky*.

⁸ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 461.

⁹ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 462.

¹⁰ HEROLF, Gunilla, *Multipolar World at the End of the First Decade of the 21st Century: How about Europe?*, s. 4–6, 8.

¹¹ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 462.

¹² SNYDER, Glenn, *Alliance theory: A neorealist first cut*, s. 110.

¹³ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 463.

¹⁴ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 462.

¹⁵ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 463.

¹⁶ SNYDER, Glenn, *Alliance theory: A neorealist first cut*, s. 108.

¹⁷ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 463.

¹⁸ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 462.

¹⁹ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 462, pozn. 2.

- ²⁰ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 463.
- ²¹ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 463–464.
- ²² SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 465.
- ²³ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 466.
- ²⁴ Petr Vilímek ve své disertační práci („Strategická dimenze francouzsko-amerických vztahů v průběhu V. republiky“) používá jako český ekvivalent termínu *entrapment* výraz „zachycení“. Autor článku nicméně zvolil doslovnější překlad daného pojmu, a sice „chycení do pastí“. Tato formulace je explicitnější a vychází z kořene inkriminovaného anglického substantiva, totiž slova „past“ (*trap*).
- ²⁵ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 466.
- ²⁶ PRESS-BARNATHAN, Galia, *Managing the Hegemon: NATO under Unipolarity*, s. 280.
- ²⁷ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 466.
- ²⁸ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 467.
- ²⁹ SNYDER, Glenn, *Alliance theory: A neorealist first cut*, s. 111.
- ³⁰ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 467.
- ³¹ SNYDER, Glenn, *Alliance theory: A neorealist first cut*, s. 113.
- ³² SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 474.
- ³³ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 475.
- ³⁴ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 467.
- ³⁵ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 468.
- ³⁶ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 468.
- ³⁷ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 468.
- ³⁸ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 470.
- ³⁹ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 471.
- ⁴⁰ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 477.
- ⁴¹ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 477.
- ⁴² SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 480.
- ⁴³ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 484, 491.
- ⁴⁴ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 489, pozn. 30.
- ⁴⁵ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 485.
- ⁴⁶ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 487.
- ⁴⁷ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 486.
- ⁴⁸ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 487.
- ⁴⁹ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 491.
- ⁵⁰ SNYDER, Glenn, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, s. 493.
- ⁵¹ OEST, Kajsa Ji Noe, *The End of Alliance Theory?*, s. 39.
- ⁵² OEST, Kajsa Ji Noe, *The End of Alliance Theory?*, s. 41.
- ⁵³ OEST, Kajsa Ji Noe, *The End of Alliance Theory?*, s. 30, 64.
- ⁵⁴ OEST, Kajsa Ji Noe, *The End of Alliance Theory?*, s. 39, pozn. 87.
- ⁵⁵ viz WALLERSTEIN, Immanuel, *Precipitate Decline: The Advent of Multipolarity*, s. 59.
- ⁵⁶ OEST, Kajsa Ji Noe, *The EU as a Reluctant Conflict Manager*, s. 8.
- ⁵⁷ viz HUGHES, Christopher, *Sino-Japanese relations and Ballistic Missile Defence*; PRESS-BARNATHAN, Galia, *Managing the Hegemon: NATO under Unipolarity*; CANTALAPIEDRA, David, *US Foreign Policy, Transatlantic Relations and Alliance Security Dilemma 2001–2008*.
- ⁵⁸ OEST, Kajsa Ji Noe, *The EU as a Reluctant Conflict Manager*, s. 7–8.
- ⁵⁹ OEST, Kajsa Ji Noe, *The EU as a Reluctant Conflict Manager*, s. 7, zejména pozn. 22.
- ⁶⁰ OEST, Kajsa Ji Noe, *The EU as a Reluctant Conflict Manager*, s. 7–8.
- ⁶¹ OEST, Kajsa Ji Noe, *The EU as a Reluctant Conflict Manager*, s. 7, pozn. 22; OEST, Kajsa Ji Noe, *The End of Alliance Theory?*, s. 46.
- ⁶² ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*.
- ⁶³ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1010.

- ⁶⁴ HYNEK, Nikola, STRŽÍTECKÝ, Vít, *The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense*, s. 180.
- ⁶⁵ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1010.
- ⁶⁶ SZLAJFER, Henryk, *The USA and the European Family (polemic with Roman Kuźniar)*, s. 18, 21–22, 29.
- ⁶⁷ HYNEK, Nikola, STRŽÍTECKÝ, Vít, *The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense*, s. 183.
- ⁶⁸ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1015.
- ⁶⁹ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1027.
- ⁷⁰ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1010–1011.
- ⁷¹ CHAPPELL, Laura, *Poland in Transition: Implications for a European Security and Defence Policy*, s. 236.
- ⁷² ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1016.
- ⁷³ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1014.
- ⁷⁴ KOSCHUT, Simon, *Germany and the USA in the »War against Terror«: Is Extraordinary Rendition Putting Transatlantic Cooperation under Strain?* s. 37, 41.
- ⁷⁵ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1012.
- ⁷⁶ WALT, Stephen, *Taming American power. The global response to U.S. primacy*, s. 25, 187–189.
- ⁷⁷ DYLLA, Daria, *The Polish Missile Defence Decision: Reviewing the 'Scrapping' of the Bush Era Missile Defence Plan*, s. 33.
- ⁷⁸ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1027.
- ⁷⁹ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1020–1023.
- ⁸⁰ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1015.
- ⁸¹ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1015–1016.
- ⁸² ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1016.
- ⁸³ HYNEK, Nikola, STRŽÍTECKÝ, Vít, *The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense*, s. 180.
- ⁸⁴ ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry, *America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader*, s. 1013.
- ⁸⁵ DYLLA, Daria, *The Polish Missile Defence Decision: Reviewing the 'Scrapping' of the Bush Era Missile Defence Plan*, s. 36.
- ⁸⁶ DYLLA, Daria, *The Polish Missile Defence Decision: Reviewing the 'Scrapping' of the Bush Era Missile Defence Plan*, s. 36.
- ⁸⁷ DYLLA, Daria, *The Polish Missile Defence Decision: Reviewing the 'Scrapping' of the Bush Era Missile Defence Plan*, s. 36.
- ⁸⁸ BARRY, Don, *Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush*, s. 12.
- ⁸⁹ BARRY, Don, *Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush*, s. 16, 24.
- ⁹⁰ BARRY, Don, *Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush*, s. 43.
- ⁹¹ BARRY, Don, *Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush*, s. 13–14.
- ⁹² V originále: „An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe“.

⁹³ Konkrétně Lecha Walesy a Alexandra Kwasniewského (bývalí prezidenti Polska), Václava Havla (bývalý prezident ČR), Michala Kováče (bývalý prezident Slovenska), Emila Constantinescu (bývalý prezident Rumunska), Valdase Adamkuse (bývalý prezident Litvy), Vairy Vike-Freibergy (bývalá prezidentka Lotyšska) a Marta Laara (bývalý premiér Estonska).

⁹⁴ V originále: „Our leaders ... often struggle to attract attention or make our voices heard.“

⁹⁵ HYNEK, Nikola, STRÍTECKÝ, Vít, *The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense*, s. 184.

⁹⁶ DYLLA, Daria, *The Polish Missile Defence Decision: Reviewing the 'Scrapping' of the Bush Era Missile Defence Plan*, s. 35.

⁹⁷ V originále: „reaffirm its vocation as a European power“.

⁹⁸ V originále: „restore the Atlantic relationship“.

⁹⁹ V originále: „reinvest in the transatlantic relationship“.

¹⁰⁰ V originále: „reconnect“.

¹⁰¹ DYLLA, Daria, *The Polish Missile Defence Decision: Reviewing the 'Scrapping' of the Bush Era Missile Defence Plan*, s. 35.

¹⁰² V originále: „Russia is back as a revisionist power“.

¹⁰³ V originále: „a symbol of America's credibility and commitment to the region“.

¹⁰⁴ HYNEK, Nikola, Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu. Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry, s. 19.

¹⁰⁵ HYNEK, Nikola, STRÍTECKÝ, Vít, *The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense*, s. 182.

¹⁰⁶ HYNEK, Nikola, STRÍTECKÝ, Vít, *The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense*, s. 182.

Zmíněné pasivní přijetí platí nicméně hlavně pro ČR, ne tolik pro Polsko, kde došlo ke změně postupů, či dokonce priorit po odchodu strany PiS (Právo a spravedlnost) do opozice. Žádost USA o dislokaci antiraket z konce roku 2006 přišla koaliční vládě vedené PiS, která americký návrh nadšeně přijala. Tehdejší ministr obrany Radoslaw Sikorski po sporech s PiS v únoru 2007 rezignoval, protože nezískal v kabinetě podporu pro svůj tvrdý vyjednávací postup vůči Washingtonu zahrnující jasné požadavky na dodatečné posílení polské bezpečnosti. Po volbách v roce 2007 vznikla ovšem nová koaliční vláda premiéra Donalda Tuska, v níž zasedl opět Sikorski, tentokrát jako ministr zahraničních věcí. A v této době Varšava skutečně přistupuje k taktice tvrdého vyjednávání (za ostré kritiky z řad PiS) vůči americkým partnerům, o pasivním přijetí nemůže být tedy nadále řeč. Viz KRÁL, David, ŘIHÁČKOVÁ, Věra, WEISS, Tomáš. *Views on American Foreign Policy. The Atlanticism of Political Parties in Central and Eastern Europe*, s. 144–146.

¹⁰⁷ MEIER, Oliver. *Europeans Split Over US Missile Defense Plans*.

¹⁰⁸ HYNEK, Nikola, Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu. Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry, s. 18.

¹⁰⁹ HYNEK, Nikola, STRÍTECKÝ, Vít, *The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense*, s. 183.

¹¹⁰ HYNEK, Nikola, STRÍTECKÝ, Vít, *The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense*, s. 182.

¹¹¹ DYLLA, Daria, *The Polish Missile Defence Decision: Reviewing the 'Scrapping' of the Bush Era Missile Defence Plan*, s. 40.

¹¹² HYNEK, Nikola, Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu. Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry, s. 14.

¹¹³ HYNEK, Nikola, STRÍTECKÝ, Vít, *The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense*, s. 185.

¹¹⁴ Obama's new missile-defence strategy, s. 1.

¹¹⁵ HYNEK, Nikola, STRÍTECKÝ, Vít, *The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense*, s. 183.

¹¹⁶ DYLLA, Daria, *The Polish Missile Defence Decision: Reviewing the 'Scrapping' of the Bush Era Missile Defence Plan*, s. 40.

- ¹¹⁷ HYNEK, Nikola, STRŽÍTECKÝ, Vít, The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense, s. 183.
- ¹¹⁸ TRAYNOR, Ian. Wikileaks cables: Poland furious over getting 'potted plants', not missiles. *Guardian*, 6. 12. 2010
- ¹¹⁹ DYLLA, Daria, The Polish Missile Defence Decision: Reviewing the 'Scrapping' of the Bush Era Missile Defence Plan, s. 40.
- ¹²⁰ FRANK, Libor, U.S. Antiballistic Missile Defence in Europe and the Czech Republic, s. 59.
- ¹²¹ USA: V Česku může být velitelství protiraketové obrany. *Aktuálně.cz* 8. 10. 2009.
- ¹²² HYNEK, Nikola, STRŽÍTECKÝ, Vít, HANDL, Vladimír, KOŘAN, Michal, The US-Russian security 'reset': implications for Central-Eastern Europe and Germany, s. 271.
- ¹²³ HYNEK, Nikola, STRŽÍTECKÝ, Vít, The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense, s. 185.
- ¹²⁴ HYNEK, Nikola, STRŽÍTECKÝ, Vít, HANDL, Vladimír, KOŘAN, Michal, The US-Russian security 'reset': implications for Central-Eastern Europe and Germany, s. 271.
- ¹²⁵ HYNEK, Nikola, STRŽÍTECKÝ, Vít, The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense, s. 186.
- ¹²⁶ KOLBOOM, Ingo, Le "Triangle de Weimar" et la "double ouverture" euro-atlantique de la Pologne, s. 261, 267.
- ¹²⁷ KOLBOOM, Ingo, Le "Triangle de Weimar" et la "double ouverture" euro-atlantique de la Pologne, s. 265.
- ¹²⁸ KOLBOOM, Ingo, Le "Triangle de Weimar" et la "double ouverture" euro-atlantique de la Pologne, s. 265.
- ¹²⁹ KOLBOOM, Ingo, Le "Triangle de Weimar" et la "double ouverture" euro-atlantique de la Pologne, s. 265.
- ¹³⁰ KOLBOOM, Ingo, Le "Triangle de Weimar" et la "double ouverture" euro-atlantique de la Pologne.
- ¹³¹ SZLAJFER, Henryk, The USA and the European Family (polemic with Roman Kuźniar), s. 18–19.
- ¹³² SZLAJFER, Henryk, The USA and the European Family (polemic with Roman Kuźniar), s. 25.
- ¹³³ SZLAJFER, Henryk, The USA and the European Family (polemic with Roman Kuźniar), s. 22.
- ¹³⁴ HALAS, Matus, Post Scriptum on Relative and Absolute Gains, s. 29.
- ¹³⁵ SZLAJFER, Henryk, The USA and the European Family (polemic with Roman Kuźniar), s. 24.
- ¹³⁶ SZLAJFER, Henryk, The USA and the European Family (polemic with Roman Kuźniar), s. 22.
- ¹³⁷ SZLAJFER, Henryk, The USA and the European Family (polemic with Roman Kuźniar), s. 24.
- ¹³⁸ BARRY, Don, Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush, s. 42.
- ¹³⁹ BARRY, Don, Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush, s. 34.
- ¹⁴⁰ BARRY, Don, Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush, s. 16.
- ¹⁴¹ REID, Robert. Netherlands becomes first NATO country to end its combat mission in Afghanistan. *The Washington Post*, 2. 8. 2010.
- ¹⁴² Ke geopolitickým a ekonomickým důvodům USA stojícím za přítomností v Afghánistánu viz ISERI, Emre, The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century, s. 45, pozn. 26.
- ¹⁴³ Jeffrey Sachs: Radar v Česku nebude, je provokací. *Týden*, 8. 9. 2008.
- ¹⁴⁴ ANDERSON, Robert. Základna je příliš velké riziko. *Hospodářské noviny*, 31. 8. 2006.
- ¹⁴⁵ BARRY, Don, Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush, s. 24.
- ¹⁴⁶ BARRY, Don, Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush, s. 20.
- ¹⁴⁷ BARRY, Don, Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush, s. 20.
- ¹⁴⁸ BARRY, Don, Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush, s. 42.
- ¹⁴⁹ HYNEK, Nikola, Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu. Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry, s. 18.
- ¹⁵⁰ Celý název je „Dohoda mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice“.
- ¹⁵¹ Viz Článek X, 1. inkriminované smlouvy.
- ¹⁵² ČASLAVKA, Jiří. Radar podstatně zhorší naši bezpečnost *Lidové noviny*, 30. 5. 2008.

¹⁵³ COYLE, Philip, SAMSON, Victoria, Missile Defense Malfunction: Why the Proposed U.S. Missile Defenses in Europe Will Not Work, s. 5, 11.

¹⁵⁴ EICHLER, Jan. Přinese větší (ne)bezpečí? *MF Dnes*, 1. 9. 2007.

¹⁵⁵ Nová Obamova verze evropské části „deštníku“ má být pod velením NATO, viz EUGEL, Radovan, Reasons Behind the Change of American Ballistic Missile Defense Architecture in Europe, s. 32.

¹⁵⁶ K podobě nové architektury americké, respektive alianční protiraketové obrany viz HILDRETH, Steven, EK, Carl, Missile Defense and NATO's Lisbon Summit, s. 2, 9.

¹⁵⁷ HILDRETH, Steven, EK, Carl, Missile Defense and NATO's Lisbon Summit, s. 5–7.

¹⁵⁸ viz Lisbon Summit Declaration (paragrafy 2, 23 a 38); Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation (paragraf 19 a 34).

LITERATURA

- [1] ANDERSON, Robert. Základna je příliš velké riziko. *Hospodářské noviny*, 31. 8. 2006 [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: http://ihned.cz/c4-10041240-19197420-000000_d-rob- anderson-zakladna-je-prilis-velke-riziko.
- [2] BARRY, Don. Canada and Missile Defence: Saying No to Mr. Bush. *Journal of Military and Strategic Studies* [online]. 2010, roč. 12, č. 3, s. 12–44. [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: <http://www.jmss.org/jmss/index.php/jmss/article/view/310> ISSN 1488-559X.
- [3] BOOTH, Ken, WHEELER, Nicholas. *The Security dilemma. Fear, cooperation and trust in world politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan 2008, 364 s. ISBN 978-0-333-58745-4.
- [4] CANTALAPIEDRA, David. *US Foreign Policy, Transatlantic Relations and Alliance Security Dilemma 2001-2008*. [online] Complutense University of Madrid / Saint Louis University (Madrid Campus). BISA's Fifth Annual Conference University of Leeds 14/15 September 2010, [cit. 2011-10-01]. Available on WWW: <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/events/usfpc/bisa-garcia-final.pdf>.
- [5] COYLE, Philip, SAMSON, Victoria. Missile Defense Malfunction: Why the Proposed U.S. Missile Defenses in Europe Will Not Work. *Ethics and International Affairs*. 2008, roč. 22, č. 1, s. 3–23.
- [6] ČÁSLAVKA, Jiří. Radar podstatně zhorší naši bezpečnost. *Lidové noviny*, 30. 5. 2008 [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: <http://strana.zeleni.cz/9397/clanek/radar-podstatne-zhorsi-nasi-bezpecnost/>.
- [7] DYLLA, Daria. The Polish Missile Defence Decision: Reviewing the 'Scrapping' of the Bush Era Missile Defence Plan. *Central European Journal of International and Security Studies* [online]. 2010, roč. 4, č. 2, s. 28–40. [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: http://www.cejiss.org/sites/default/files/2_1.pdf ISSN 180-2548X.
- [8] EICHLER, Jan. Přinese větší (ne)bezpečí? *MF Dnes*, 1. 9. 2007.
- [9] EUGEL, Radovan. Reasons Behind the Change of American Ballistic Missile Defense Architecture in Europe. *Obrana a strategie*. 2010, roč. 10, č. 2, s. 27–46.
- [10] FRANK, Libor. U.S. Antiballistic Missile Defence in Europe and the Czech Republic. *Strategic Impact*. 2010, roč. 6, č. 4, s. 55–59.
- [11] HALAS, Matus. Post Scriptum on Relative and Absolute Gains. *Perspectives: Review of International Affairs*. 2009, roč. 17, č. 1, s. 27–57.
- [12] HEROLF, Gunilla. Multipolar World at the End of the First Decade of the 21st Century: How about Europe? *Central European Journal of Public Policy* [online]. 2011, roč. 5, č. 1, s. 4–23. [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cejpp.eu/index.php/ojs/article/view/72> ISSN 1802-4866.

- [13] HILDRETH, Steven, EK, Carl. *Missile Defense and NATO's Lisbon Summit*. Congressional Research Service [online], 2011, [cit. 2011-10-01]. Available on WWW: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41549.pdf>.
- [14] HUGHES, Christopher. *Sino-Japanese relations and Ballistic Missile Defence*. CSGR Working Paper No. 64/01 [online], 2001, [cit. 2011-10-01]. Available on WWW: http://wrap.warwick.ac.uk/2061/1/WRAP_Hughes_wp6401.pdf.
- [15] HYNEK, Nikola. Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu. Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry. *Mezinárodní vztahy*. 2008, roč. 43, č. 4, s. 5–31.
- [16] HYNEK, Nikola, STRÍTECKÝ, Vít, HANDL, Vladimír, KOŘAN, Michal. The US-Russian security 'reset': implications for Central-Eastern Europe and Germany. *European Security*. 2009, roč. 18, č. 3, s. 263–285.
- [17] HYNEK, Nikola, STRÍTECKÝ, Vít. The Rise and Fall of the Third Site of Ballistic Missile Defense. *Communist and Post-Communist Studies*. 2010, roč. 43, č. 2, s. 179–187.
- [18] CHAPPELL, Laura. Poland in Transition: Implications for a European Security and Defence Policy. *Contemporary Security Policy*. 2010, roč. 31, č. 2, s. 225–248.
- [19] ISERI, Emre. The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century. *Geopolitics*. 2009, roč. 14, č. 1, s. 26–46.
- [20] KOLBOOM, Ingo. Le "Triangle de Weimar" et la "double ouverture" euro-atlantique de la Pologne. *Études internationales*. 2009, roč. 40, č. 2, s. 261–275.
- [21] KOSCHUT, Simon. Germany and the USA in the »War against Terror«: Is Extraordinary Rendition Putting Transatlantic Cooperation under Strain? *Internationale Politik und Gesellschaft*. 2007, roč. 10, č. 3, s. 36–52.
- [22] KRÁL, David, ŘIHÁČKOVÁ, Věra, WEISS, Tomáš. *Views on American Foreign Policy. The Atlanticism of Political Parties in Central and Eastern Europe*. Praha: EUROPEUM Institute for European Policy 2008, 222 s. ISBN: 80-86993-08-6.
- [23] MEIER, Oliver. Europeans Split Over US Missile Defense Plans. *Arms Control Today*. 2007, roč. 37, č. 3, s. 36–38.
- [24] OEST, Kajsa Ji Noe. *The EU as a Reluctant Conflict Manager. The case of Lebanon 2006*. [online] University of Nottingham, England, UK, 22-23 November 2007, [cit. 2011-10-01]. Available on WWW: http://www.nottinghamcourses.com/shared/shared_icmcr/Docs/oest.pdf.
- [25] OEST, Kajsa Ji Noe. *The End of Alliance Theory? A Literature Review of Realist Alliance Theory*. [online] Institut for Statskundskab, Københavns Universitet, Arbejdsrapport 2007/03, [cit. 2011-10-01]. Available on WWW: http://polsci.ku.dk/bibliotek/publikationer/2007/ap_2007_03.pdf/.
- [26] PRESS-BARNATHAN, Galia. Managing the Hegemon: NATO under Unipolarity. *Security Studies*. 2006, roč. 15, č. 2, s. 271–309.
- [27] REID, Robert. Netherlands becomes first NATO country to end its combat mission in Afghanistan. *The Washington Post*, 2. 8. 2010 [cit. 2011-10-01]. Available on WWW: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/08/01/AR2010080103108.html>.
- [28] ROE, Paul. The Intrastate Security Dilemma: Ethnic Conflict as a 'Tragedy'? *Journal of Peace Research*. 1999, roč. 36, č. 2, s. 183–202.
- [29] SNYDER, Glenn. The Security Dilemma in Alliance Politics. *World Politics*. 1984, roč. 36, č. 4, s. 461–495.
- [30] SNYDER, Glenn. Alliance theory: A neorealist first cut. *Journal of International Affairs*. 1990, roč. 44, č. 1, s. 103–123.
- [31] SZLAJFER, Henryk. The USA and the European Family (polemic with Roman Kuźniar). *Polish Quarterly of International Affairs*. 2006, roč. 2, č. 4, s. 18–32.
- [32] TRAYNOR, Ian. Wikileaks cables: Poland furious over getting 'potted plants', not missiles. *Guardian*, 6.12.2010 [cit. 2011-10-01]. Available on WWW: <http://www.guardian.co.uk/world/2010/dec/06/wikileaks-cables-poland-plants-missiles>.

- [33] VILÍMEK, Petr. *Strategická dimenze francouzsko-amerických vztahů v průběhu V. republiky*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, 2010. Nепublikovaná disertační práce [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: http://is.muni.cz/th/44596/fss_d/vilimek_disertace.doc.
- [34] WALLERSTEIN, Immanuel. Precipitate Decline: The Advent of Multipolarity. *Harvard International Review*. 2007, roč. 29, č. 1, s. 54–59.
- [35] WALT, Stephen.. *Taming American power. The global response to U.S. primacy*. New York: Norton 2006, 320 s. ISBN 0-393-32919-4.
- [36] ZABOROWSKI, Marcin, LONGHURST, Kerry. America's Protégé in the East? The Emergence of Poland as a Regional Leader. *International Affairs*. 2003, roč. 79, č. 5, s. 1009–1028.
- [37] Obama's new missile-defence strategy. *Strategic Comments* [online], roč. 15, č. 8, Oct2009, [cit. 2011-10-01]. Available on WWW: <http://www.iiss.org/publications/strategic-comments/past-issues/volume-15-2009/volume-15-issue-8/obamas-new-missile-defence-strategy/>.
- [38] An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe. *Gazeta Wyborcza*, 15.7.2009 [cit. 2011-10-01]. Available on WWW: http://wyborcza.pl/1,98817,6825987,An_Open_Letter_to_the_Obama_Administrationfrom_Central.html.
- [39] Dohoda mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice (tzv. Hlavní dohoda, z 8. 7. 2008) [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Hlavni-dohoda-cesky.doc>.
- [40] Jeffrey Sachs: Radar v Česku nebude, je provokací. *Týden*, 8. 9. 2008 [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/jeffrey-sachs-radar-v-cesku-nejde-je-provokaci_79433.html.
- [41] USA: V Česku může být velitelství protiraketové obrany. *Aktuálně.cz* 8. 10. 2009 [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/clanek.phtml?id=649621>.
- [42] Lisbon Summit Declaration (z 20. 11. 2010). [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2010_11/2010_11_11DE1DB9B73C4F9BBFB52B2C94722EAC_PR_CP_2010_0155_ENG-Summit_LISBON.pdf.
- [43] Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation (z 20. 11. 2010). [cit. 2011-10-01]. Dostupný z WWW: <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>.